

Megjegyzések egy értelmiségi képhez

Hadd kezdjem egy szubjektív megjegyzéssel: nagy örömmel kezdtem olvasni Kunszabó Ferenc írását a Palócföld legutóbbi számában (Értelmiségi Nógrádban). Pályámat ugyanis itt kezdtem néhány évvel ezelőtt, s várhatóan egyre több, egyre erősebb szállal kötődöm szűkebb hazámhoz. Tanulóéveim, sok alapvető benyomásom, amely pályaválasztásomat is meghatározta, azonban az ország más részéhez kapcsolnak, így vagyok most egyszerre „itthoni” és „kivülálló” — aki a jelenben él, átél folyamatokat, de akinek nem élménye, s ezért kíváncsian keresi a múltat, a kiváltó okokat, régből sarjadó, mást is meghatározó tendenciákat.

Az említett tanulmány — amely önmagában is figyelemre méltó problémákról szól (különben pedig része a Palócok földjén című kötetnek) továbbgondolkodásra készíti az olvasót, s így feltétlenül elérte célját.

Milyen mértékben alkot egységes egészet az értelmiség — nemcsak Nógrádban, hanem másutt is? Ez az első kérdés, amely felöltik bennem, a tanulmány olvasásakor. Nemcsak arra gondolok, hogy életvitel, társadalmi szerep, munkafeltételek, a támasztott követelmények, anyagi helyzet. stb. szempontjából egyre differenciáltabb kép alakul ki az értelmiségi rétegen belül. Nemcsak a falusi és városi értelmiség nagyon is eltérő körülményei, fejlődési tendenciái bontják a képet, s nemcsak arról van szó, hogy ma legalább négy generáció dolgozik, él egymás mellett, amely nagyon sok fontos vonását tekintve eltérő egészet alkot, s nemcsak arról, hogy társadalmi eredet, indítás, de foglalkozás szempontjából is külön kell nem egy kérdésben vizsgálni.

Sokkal érdekesebb és fontosabb azonban a szükséges általánosítás szempontjából két egyre magasabban jelentkező tendencia. Az egyik a tudományos — technikai fejlődés sajátos következménye: az értelmiség fogalma, strukturális szempontú értelmezése egyre tágabbra tolja a határokat. A régi, hagyományos értelmiségi pályák (pedagógus, orvos, jogász, mérnök, közgazdász, stb.) kiegészültek olyan új felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokkal, amelyek nem férnek bele az eddigi fogalomkörbe. Ha ilyen módon tekintünk megynk értelmiségére, problémáira, nem egy konzekvenciát, amelyet a cikk felvet, újból át kell gondolnunk.

Kialakult ilyen módon egy sajátos helyzetben levő csoport, mely munkája, társadalmi helyzete alapján még lazábban kapcsolódik a hagyományosan értelmezett értelmiségi köréhez, de végzettsége, munkaköre támasztotta felkészültségi igényei, szemlélete alapján már nem alkalmazott, nem munkás. A laza kapcsolódás, az átmeneti helyzet egyre jelentősebb nagyságrendű csoport közérzetét, magatartását határozza meg.

A másik tendencia, amely egyre erősebben befolyásolja az értelmiség társadalmi helyzetét, közérzetét, lehetőségeit: egy sajátos foglalkozásszerinti atomizálódási folyamat. A felszabadulás előtt a különbségek ellenére is egységes volt a „nadrágos emberek” magatartása, társadalmi helyzetü-

ket, rangjukat, gondolkodásmódjukat illetően, ma azonban sokkal inkább arra figyelhetünk fel, hogy az elkülönülés, saját foglalkozás és munkahelyszerinti kapcsolódás a jellemzőbb. Sokat tudnának erről a témáról azok a pályakezdő fiatalok szólni, akik egy-egy község, vagy a kisváros közösségében is elszigetelten, magányosan élnek — részben önhibájukon kívül.

A téma gazdag, kibontakozása aligha kísérelhető meg egy reflektáló cikk keretén belül. Az okai is többnyire ismertek, a megnövekedett munkahelyi, továbbképzési, szakmai feladatokról a megfelelő koordináló, összekapcsolódó szervek hiányán át az anyagiak okozta különbségekig. A tény azonban mélyebb elemzésen túl is megadja a szükséges konzekvenciát: veszeljes jelenségről van szó, s amennyire örvendetes a munkahelyi integráció növekedése egy szempontból, annyira rossz egy lakóhely, vagy nagyobb társadalmi közigazgatási egység, a megye szempontjából ez a bomlási folyamat. Ellenmond ez Kunszabó Ferenc cikkében, annak befejezésében kibontakozó idillikusan harmonikus képnek, de erősíti azt a tapasztalatot, hogy az atomizálódás következtében a társadalmi cselekvés lehetőségei — és fő ösztönzője a jó társadalmi közérzet, a tevékenységre irányuló belső igény közel sem harmonikusan fejlődik. Mindez pedig nagyon fontos abból a szempontból, hogy az értelmiség mennyire képes saját közvetlen munkakörének ellátásán túl a rá háruló társadalmi feladatoknak megfelelni, mennyire képes saját belső ösztönzőiből indítatva szélesebb körű társadalmi tevékenységet kifejteni, mennyire képes saját korábbi belső igényei szerint élni, dologozni. S arról is szó van ezek kapcsán, mennyire sikerül megynknnek megtartani az idekerült fiatalokat, a tehetségesek fejlődését biztosítani, felkészíteni a vezető funkciók fokozatos vállalására.

Természetesen nemcsak a fiatalok szempontjából kell vizsgálnunk a jelenségeket, hanem úgy is: a különféle generációkban, csoportokban, s főként egyéneknben rejlő „kapacitás-tartalék” mennyire hozható felszínre, mennyire hasznosítható a társadalom és egyén szempontjából.

A tapasztalható aránytalanságok, amelyek ezen a téren jelentkeznek, szintén figyelemre méltóak.

Az elképzelések, fejlődést meghatározó elvek, amelyek fokozatosan társadalmi gyakorlattá válnak, kell válniuk (a X. Kongresszus tézisei és határozatai, a párt tudománypolitikai elvei, stb.) az értelmiségpolitika gazdagodó perspektívái a ma még közel sem rózsás képet más megvilágításba helyezik. A társadalmi követelmények és a társadalmi megbecsülés növekedésének szinkronja minden területen és minden értelmiségi rétegben lehet, lesz az alapja annak a változásnak, amely az értelmiségen belül megynknben is lejátszódik e réteg társadalmi szerepének növekedése tekintetében.

Nehezebb megfogalmazni, azokat a polemikus gondolatokat, amelyek Kunszabó Ferenc cikkében, annak első részében jelentkeznek a munkásosztály és az értelmiség kapcsolatát illetően. Azért nehéz Kunszabó gondolatait érdemben megitélni, vitatkozni velük, mert a leegyszerűsített gondolatmenet, tézis, leegyszerűsített antitézist szül gyakran a vitában, s ez semmiképpen sem használ a téma megfelelő elemzésének. A **munkásosz-**

tály, mint „gazda” és az értelmiség mint „szolga” — nemcsak megfogalmazásában sértő és mélységesen vulgáris, hanem tartalmában is olyan nagymértékben leegyszerűsített, amely az érdemi vitát nehezzé teszi. A marxizmus elméleti síkon is, gyakorlatban is mindig messze állt a munkásosztály szerepének ilyen fajta felfogásától. Nemcsak most, hanem akkor is, amikor még az új értelmiség csak kibontakozóban volt, amikor sok más feladata mellett a munkásosztály saját értelmisége megteremtésén fáradozott.

A cikk — feltehetően a rövid lélegzetű kifejtés miatt — magának a munkásosztálynak a felfogásában követi el az első egyszerűsítési hibát. Maga Kunszabó is utal arra, hogy a munkásosztály pártjának első-sorban, és nem az osztály egyes, konkrét egyedeinek feladata a társadalom vezetése.

A „gazda” — „szolga” szemlélet szerencsére nem társadalmi gyakorlat, soha nem is volt felszabadulásunk óta az — szerencsére, mert az ilyen szemléletre épülő társadalmi — politikai gyakorlat a legalkalmasabb az értelmiség társadalmi feladatainak lebecsülésére, perspektíváinak beszűkítésére, körzetének elrontására. Természetesen nem tételezem fel Kunszabó Ferencről, hogy ilyenfajta szándékai lettek volna — valaha is —, a gondolat megfogalmazása azonban társadalmi hatásában idegen társadalmi életünkől, politikai gyakorlatunktól.

Hasonlóan egyoldalúnak, prakticista módon megfogalmazottnak érzem a tanulás, továbbtanulás kérdéseivel kapcsolatosan írottakat, amelyeket Kunszabó cikke egyik fontos gondolatának szán, legalábbis az írás arányából következően. Ha igaz is, hogy ma Magyarországon van bizonyos „diploma-fétis” — igaz az is, hogy kisebb negatív mellékhatásaitól eltekintve (amelyeket nem tudomásul venni nem szabad) a magasabb iskolai végzettség utáni törekvés, az újabb és újabb tudományos képesítés, képzettség megszerzésére fordított munka következménye, annak a megnövekedett követelménynek a következménye, amellyel nap, mint nap szembetaláljuk magunkat, akár akarjuk, akár nem. Nem célszerű olyan ma már sablonos érvekkel vitázni e szemlélettel szemben, amely szerint szocialista társadalmunk további fejlődésének alapja a magasan képzett emberek tudományosan megalapozott társadalmi tevékenysége, mert maga a társadalmi gyakorlat, a társadalmi igények, az emberek belső igényei is cáfolják a cikk okfejtését. Vannak természetesen torz jelenségek, van öncélú tanulás, csak a „papírért”, s ha ezek ellen emelte fel szavát a cikk írója, igaza van. Példái azonban nem ezt igazolják.

Végül: fontos társadalmi problémákra irányította Kunszabó Ferenc cikkében a figyelmet. Nem egy reflexió kísérte, fogja kísérni. A legfontosabb azonban az a reflexió lesz, amely nagyobb alapossággal, szélesebb társadalmi tapasztalatok alapján adja meg a feltett kérdésre a választ: mi megyénk értelmiségének feladata társadalmunk építésének adott szakaszában, milyen lehetőségei vannak feladatainknak teljesítéséhez, hogyan képes önnön belső lehetőségeit teljes mértékben felszabadítva a társadalmi célok megvalósítását segíteni?